

Kultúrno-civilizačné peripetie vo vývine športu

Josef Oborný* a Michal Šafárik

Fakulta telesnej výchovy a športu, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovenská republika

Copyright: © 2017 J. Oborný & M. Šafárik. Toto je open access článok vydaný pod Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Východiská: Na základe štúdia rôznych prameňov sa môžeme domnievať, že dejiny ľudstva, dejiny civilizácií a dejinná existencia športu sa historicky neprekrývajú. Počiatky civilizácie a počiatky športu v ľudskej existencii sú od seba značne vzdialené. Dejiny športu sú súčasťou vyšších štádií civilizačného rozvoja ľudstva. **Cieľ:** Cieľom nášho kvalitatívneho výskumu a komparatívneho uvažovania je hľadanie a zisťovanie súvislostí športu predovšetkým v kontextoch civilizačného (civilizovaného) a kultúrneho štádia ľudstva. **Metodika:** Podstatou metodológie tohto článku je kvalitatívny výskum. Aplikuje sa analýza textov a dokumentov, ktorá odhaľuje podstatu civilizácie a exploratorná štúdia, ktorá vymedzuje šport ako súčasť civilizácií. **Výsledky:** Vznik civilizácií a vznik športu sú relatívne samostatné historické procesy. Existencia športu je historicky spätá až s vyššími štádiami civilizačného rozvoja ľudstva. Typická charakteristika športu dedukovaná z teórie civilizácie hovorí o športe ako o kultúrnom spoločenskom fenoméne. Táto téza konkrétne znamená, že šport je civilizačný fenomén v dvoch aspektoch: (1) Jednotlivé športy vznikli na pôde určitej civilizácie v príslušnom historickom období ako určité prehistorické formy týchto športov. Historické športy nesú veľa podstatných znakov príslušnej civilizácie. (2) Športové disciplíny, ktorých etiketa a étos sa opiera o hodnoty fair play, slušnosť, spravodlivosť, rovnosť, priateľstvo, mierumilovnosť a asertivitu odmietajú „barbarstvo“ a brutálnosť napriek tomu, že akceptujú v plnej miere športovú agresivitu. Šport, to je predovšetkým kultúrne koordinovaný pohyb a preto prejavy „divožstva“ a „barbarstva“ vysvetľujeme ako tienisté výstreky niektorých športov a ako predcivilizačný atavizmus pochádzajúci z hlbín evolúcie človeka. **Záver:** Súčasný šport chápeme ako kultúrny fenomén v dvoch rovinách. Prvá rovina predstavuje šport 19. až 21. storočia ako integrálnu súčasť všeobecnej ľudskej kultúry, ako všeobecný kultúrny artefakt. Vo väzbe na civilizácie sa v športe prejavujú všetky kompatibilné znaky dnes jestvujúcich civilizácií. Druhá rovina tohto nazerania na šport posúva do popredia jeho estetické aspekty, jeho obraznosť a zážitkovosť ako domény umenovedy a športovej estetiky. Problém vzťahu súčasných civilizácií a športu obsahuje aj aspekt športovej migrácie. Migrujúci športovci prinášajú do novej vlasti (a často aj do inej civilizácie) vynikajúce športové hodnoty a zväčša pragmaticky asimilujú s kultúrou nového domova a hľadajú si novú podobu civilizačnej identity. V historicky krátkom čase, v ktorom sa tento fenomén prejavil na športovej scéne, nemožno exaktne potvrdiť, či sa skutočne mení identita migrujúcich športovcov, ktorí opustili svoju vlastnú civilizáciu, alebo pôvodnú národnú kultúru. Problém športovej migrácie treba vidieť z hľadiska koexistencie dnešných civilizácií v intenciách tolerancie a multikulturalizmu. Na základe doterajších, desaťročia zhromažďovaných skúseností, sa dá predpokladať, že bude narastať ich genetická potreba zachovať si pôvodnú kultúrnu, civilizačnú a náboženskú identitu.

Kľúčové slová: šport, kultúra, civilizácia, civilizačná identita, akulturácia

Úvod

Ak sa ponoríme do hlbín dejín ľudstva zistíme, že niektoré významné fenomény, ktoré sú typické

pre človeka, majú, tak povediac, rôzny dátum vzniku a rôznu dynamiku svojho vývinu. Predmetom nášho uvažovania je hľadanie súvislostí športu predovšetkým v kontextoch civilizačného (civilizovaného) štádia ľudstva. V tejto súvislosti zistíme, že počiatky civilizácie a počiatky športu v ľudskej existencii sú od seba značne vzdialené. Pozrime sa teda na problém civilizácie a čiastočne aj problém športu z historického hľadiska.

* Korespondenčná adresa: Josef Oborný, Katedra športovej edukológie a športovej humanistiky, Fakulta telesnej výchovy a športu, Univerzita Komenského v Bratislave, Nábr. arm. gen. L. Svobodu 9, 814 69 Bratislava, Slovenská republika. E-mail: josef.oborny@uniba.sk

Civilizácie a dejiny

Na základe štúdia rôznych prameňov sa môžeme domnievať, že dejiny ľudstva a dejiny ľudských civilizácií sa historicky neprekrývajú. Na tento problém však existujú aj iné názory. Jeden z týchto názorov sa opiera o presvedčenie, že hovoriť o človeku, lepšie povedané o ľudstve, nemožno inak ako o civilizovanom človeku. „Dejiny sú dejinami civilizácií, vývoj ľudstva si ani nie je možné predstaviť inak...“ (Huntington, 2001, p. 31). V takom prípade môžeme povedať, že dejiny športu sú súčasťou až vyšších štádií civilizáčného rozvoja ľudstva.

Najskôr sa však pozrime na problém športu a civilizácie v pojmovej rovine. Ak porovnáme iba pojmy civilizácia a šport z hľadiska ich historickej existencie, zistíme, že sú to takmer „súrodenci“. V relevantnej odbornej terminológii sa tieto pojmy objavujú približne v rovnakom historickom období. Pravda, berieme pri tomto porovnaní do úvahy celkovú doterajšiu dĺžku ľudských dejín. Civilizácia ako historická realita je neporovnateľne staršia ako jej moderné pojmové pomenovanie. Samozrejme, podobné tvrdenie platí aj o športe. Ľudia oveľa skôr prakticky „športovali“ ako dokázali pomenovať svoju aktivitu pojmom šport (pripomíname, že pojem šport pochádza z lat. *dispartare* – rozptyľovať sa, baviť sa). V ďalších úvahách tohto článku budeme myšlienkovy pracovať s pojmom šport, v ktorom silne rezonuje kompetícia. Teda, šport ako „špecificky organizovaná pohybová súťažná činnosť zameraná na súperenie v rámci športových pravidiel, na dosahovanie maximálnych športových výkonov (Kasa & Švec, 2007, 42)“.¹ Športovanie, ale aj civilizácie mali, majú a budú mať svoj samostatný život nezávislý na svojom pojme, teda na pojme, ktorým je zvykneme označovať. Najskôr bola táto nezávislosť absolútna, neskôr iba relatívna. Teórie obidvoch historických reálií v ich opise vždy pokrývajú za skutočným obsahom športu aj civilizácie. V tejto súvislosti si môžeme položiť otázku do akej miery môže súčasná teória športu koncipovať jeho budúcnosť, teda do akej miery sa bude idea športu uskutočňovať v svojej praktickej podobe.

Historické črty civilizácie sa zreteľne prejavujú v jednom z politologických vymedzení obsahu tohto pojmu. Toto vymedzenie však nepovažujeme vo vzťahu k dejinám civilizácií za rozhodujúce. Názor jedného z predstaviteľov tohto politologického vymedzenia civilizácie má však inšpiratívny význam pre prácu s pojmom šport. Pojem civilizácia označuje rozvinuté fázy v dejinách človeka. Autor má na mysli nasledovné: „Stav spoločnosti, ktorý je všeobecne

vzaté opakom jej stavu nerozvinutého, inak povedané „barbarského“; údajne má niektoré prednosti, ktoré nie je jednoduché dosiahnuť... Tento pojem zohráva dôležitú rolu pri vymedzovaní cieľov politiky devätnásteho a dvadsiateho storočia“ (Scruton, 1989, p. 16). Autor je v politickom slova zmysle vyhranený konzervatívec. U nás sú známe jeho významné práce. Jedna z nich je preložená a koncipovaná ako slovník politického myslenia. Možno práve z tohto dôvodu o športe v celom slovníku nie je ani slovo. Vznik a poslanie slovníka je však treba chápať primárne v historickom kontexte. Z jeho obsahu nemožno dedukovať, že autor nespája šport s civilizáciou (ani s civilizáciami). Berieme teda na vedomie, že v tomto poňatí civilizácie sa šport neobjavuje.

Typická charakteristika športu, vyjadrená modernou terminológiou, hovorí o športe ako o kultúrnom spoločenskom fenoméne. Neskôršie sa k týmto slovám ešte vrátíme. Rovnako aj pojem civilizácia je interpretovaný v rovine všeobecného významu pojmu kultúra. Musíme však zdôrazniť, že ide skutočne o vysokú úroveň všeobecnosti pojmu kultúra. V tomto zmysle potom platí: „... civilizácia je určitou kultúrnou entitou... Civilizácia i kultúra sa vzťahujú k celkovému spôsobu života toho či onoho národa, civilizácia je kultúra vo veľkom“ (Huntington, 2001, pp. 32–33). Je teda zreteľne logické, že šport môže byť civilizačným fenoménom vtedy, ak nesie podstatné znaky kultúry. Jeho korene ale nie sú identické s koreňmi civilizácie. Šport je teda v porovnaní s civilizáciou veľmi mladý spoločenský fenomén, skutočne veľmi mladý. V tomto zmysle ho Seman zaraďuje medzi kultúrne univerzálie. „Za kultúrnu univerzáliu označujeme určitý znak alebo jav, ktorý nachádzame vo všetkých spoločnostiach, vo všetkých ľudských kultúrach“ (Seman, 2012, p. 8).

Pozrime sa konkrétnejšie, čo znamená téza, že šport je civilizačný fenomén. Do popredia našej pozornosti môžeme posunúť dva významové aspekty tejto tézy:

1. Šport, či skôr niektorá jeho disciplína, vznikol na pôde určitej civilizácie v príslušnom historickom období ako určitá prehistorická forma tejto disciplíny. Nesie veľa podstatných znakov príslušnej civilizácie. Ako príklad môže poslúžiť zápasenie v gréckorímskom štýle (tento zápasnícky štýl však nevznikol v antike,

¹V tejto významovej rovine obdobne charakterizujú šport aj Choutka a Dovalil (2004, p. 9). Autori interpretujú túto rovinu športu ako dobrovoľnú (prevažne) pohybovú aktivitu, motivovanú snahou po dosiahnutí maximálnej výkonnosti, rozvíjanej v tréningu a demonštrovanjej v súťažiach.

ale vo Francúzsku v polovici 19. storočia), alebo telesný športový zápas vôbec. Zápas je individuálny úpolový šport, ktorý, či už v rituálnych, či bojových formách sprevádza ľudstvo od počiatku civilizácie a s ktorým sa môžeme stretnúť vo svete v rôznych podobách. V staroveku sa zápasu najviac darilo v Grécku. Súčasťou starovekých olympijských hier a aj iných panhelénskych hier bol zápas od 18. olympiády, to znamená od roku 708 pred n. l. A propos – v starovekom Grécku je kolíska modernej európskej civilizácie. Zápas je však jedným z najstarších športových odvetví vôbec. Dokladá to napríklad bronzová soška nájdená v sumerskom chráme a pochádzajúca z rokov 2700 až 2600 pred n. l. O zápase sa takisto zmieňuje Epos o Gilgamešovi.

2. Šport alebo športové disciplíny sú aktivity človeka, ktorých etiketa a vnútorná kvalita, étos, sa opierajú o hodnoty fair play, slušnosť, spravodlivosť, rovnosť, priateľstvo, mierumilovnosť, asertivita džentlmenstvo. Inými slovami – étos športu odmieta „barbarstvo“ a grobianstvo, napriek tomu, že v plnej miere akceptuje športovú agresivitu. Šport, to je predovšetkým kultúrne koordinovaný pohyb. Pozrime sa na športový pohyb a jeho zmysel vo väzbe na život a zmysel života. Práve taký pohľad môžeme považovať za moderný civilizovaný prístup k veci. V športovom pohybe nájdeme z tohto hľadiska priestor pre uspokojenie potreby „vybitia“ animálnych pudov živočíšnej radosti a zlosti, v ktorej pulzuje aj potreba vysublimovania animozity. Je to elementárna, autenticky antropologická a často podvedomá vrstva zmyslu pohybu v športe.

Podstata civilizácií

Zo všeobecne vedeckého hľadiska aj z hľadiska nami hľadaných súvislostí športu a civilizácií majú veľký význam slova nasledujúcej myšlienky. Zdôrazňuje sa v nich potreba precíznej sémantickej práce s pojmom civilizácia (ostatne, táto potreba je objektívna aj v práci s pojmom šport). „Po prvé, existuje značný rozdiel medzi civilizáciou v singuláru a civilizáciami v pluráli“ (Huntington, 2001, p. 32). Pojem civilizácia zovšeobecňuje podstatné črty jednotlivých historicky známych a preukázaných civilizácií. Pôvodne teda pojem civilizácia v bežnom používaní nerešpektoval uvedený rozdiel a bez nárokov na terminologickú

precíznosť označoval spoločnosť, ktorá sa odlišovala od „barbarskej“ spoločnosti. Z tohto hľadiska sa môžeme pozrieť aj na pojem šport a zistíme isté rozdiely. Šport je spoločenský a teda aj civilizačný fenomén, o ktorom vznikla dokonca óda (apoteóza, chválospev, hymnus)². „Ó, šport, ty dar bohov, ty elixír života!“ je úvodný verš Ódy na šport. Šport vo všeobecnosti (teda v pluráli) si zasluhuje ódu s ohľadom na svoje kultúrne, humánne a civilizačné poslanie, ale šport v singulári (teda tým máme na mysli niektoré športové disciplíny) obsahujú veľa prejavov „barbarstva“, pričom si nenárokujeme toto barbarstvo nijakým spôsobom definovať, alebo ho dôsledne porovnať s pojmom barbarstvo v intenciách pojmu civilizácia. „Divošstvo“ a „barbarstvo“ sú tienisté stránky niektorých športov, nevedia sa mu vyhnúť ani niektorí špičkoví športovci. Prejavujú sa ako atavizmus pochádzajúci z hĺbín evolúcie človeka.

Huntington ďalej rozvíja úvahy o podstate civilizácií v kulturologickej rovine. „Po druhé, civilizácia je určitou kultúrnou entitou“ (Huntington, 2001, p. 32). V kultúre zreteľne vidíme a v zásade môžeme rozlíšiť materiálne a duchovné prvky. Preto sa domnievame, že šport sa stal kultúrnym fenoménom (v širokom slova zmysle toho pojmu) až vtedy, keď sa v ňom objavili napríklad písané pravidlá a civilizačným fenoménom vtedy, keď sa začali postupne tieto pravidlá používať v globálnom meradle ako prejav gramotnosti človeka a ako prejav komunikácie jednotlivých civilizačných prúdov prostredníctvom športu. Ako ilustračný príklad môžeme uviesť moderný box, ktorý uzákonili v rámci západnej civilizácie v roku 1867, keď John Graham Chambers spísal 12 pravidiel a schválil ich 9. markíz z Queensberry (Stubbs, 2009, p. 202).

²Podľa oficiálnej správy organizačného výboru Hier V. olympiády 1912 v Štokholme, Nemci Georges Hohrod a M. Eschbach získali za „Ódu na šport“ zlatú olympijskú medailu „v kategórii literatúra“ v prvej oficiálnej olympijskej umeleckej súťaži vypisanej v rámci olympijských hier. Autori, ktorí dielo napísali bilingválne vo francúzskom a nemeckom jazyku zostali neznámi niekoľko rokov. Až do roku 1919, keď Pierre de Coubertin (1863–1937), zakladateľ novovekých olympijských hier, odhalil tajomstvo a priznal sa, že je autorom spomínaného diela. V roku 1990 Norbert Müller, nemecký olympijský a športový historik, objavil zdroj pôvodu priezvisk. Coubertin použil ako pseudonymy názvy francúzskych obcí Hohrod a Eschbach v oblasti Alsaska. Obe susedia s Luttenbach-près-Munster, rodnou obcou jeho ženy Marie (rod. Rothanovej), ktorú pravidelne navštevoval. Expert a historik športu F. Seman (Fakulta telesnej výchovy a športu, Univerzita Komenského v Bratislave) má však výhrady. S uvedeným súhlasí „až na pár ťažko overiteľných detailov. Georges Hohrod nemal byť Nemec, ale Francúz (Nemci nemajú meno Georges). Tieto záležitosti okolo priezvisk údajne prvý objavil Jean Durry, francúzsky športový historik. Jeden zdroj uvádza, že dielo vyšlo aj v anglickom jazyku, ale je to nelogické – načo, keď Coubertinovi išlo o nemecko-francúzske záležitosti“? (Prameň: osobná korešpondencia autora s F. Semanom). Slovák Milan Richter prebásnil Ódu do slovenčiny v roku 1980 (Richter, 2015).

Akcent na kultúrnu stránku podstaty civilizácií je veľmi dôležitý. Umožňuje totiž nazerať na ľudstvo ako na jeden rozmanitý kultúrny celok. Pokiaľ ide o civilizácie a jej konkrétnych ľudských predstaviteľov, stále platí až banálne známe: „Hlavné rozdelenie medzi skupinami ľudí sa dotýka ich hodnôt, viery, inštitúcií a sociálnych štruktúr, nie ich telesnej výšky, tvaru hlavy alebo farby pleti“ (Huntington, 2001, p. 34). Pozrime sa v optike danej myšlienky na šport: v jednom svetovo špičkovom futbalovom tíme hrajú hráči čiernej aj bielej pleti, Ázijci aj bieli Európania. Niektoré anatomické črty, farba pleti, dokonca aj geneticky dané predpoklady k športovaniu ich prirodzene rozdeľujú. Spájajú ich však civilizačné hodnoty, napríklad hodnoty futbalu, golfu a, samozrejme, aj iných športových disciplín.

Nasledovné hľadisko, ktoré umožňuje nazrieť do podstaty civilizácií je logické. Opiera sa o minimálne dve tisícročia známe logické pravidlo vzťahu všeobecného a jedinečného, významu všeobecného pre pochopenie špecifického. „Po tretie, civilizácie sú komplexné celky, inými slovami – žiadnej z ich súčastí nemožno porozumieť bez odkazu k civilizácii ako celku“ (Huntington, 2001, p. 34). Domnievame sa, že aj bez rozsiahleho dokazovania platí daná myšlienka aj v oblasti športu. Žiadnej konkrétnej športovej disciplíny, de facto, nemožno do hĺbky porozumieť bez porozumenia športu ako celku. Navyše športu ako parciálnej línie vo vývine civilizácií nemožno tiež porozumieť bez porozumenia civilizáciám. Preto sa niekedy s počudovaním pozeráme na niektoré športové disciplíny, nechápeme ich ľudický a typický športový zmysel, lebo sme nepochopili podstatu civilizácie, alebo niektorej kultúrnej línie vnútri tejto civilizácie.

Pohľad na históriu športu, napríklad na históriu olympijských športových disciplín, naznačuje spätosť športových disciplín s rytmom dejín a s existenciou dnešných civilizácií. Filozoficky povedané, všetko, čo vzniklo je predurčené k zániku. Preto akceptujeme aj štvrtý aspekt podstaty civilizácií v poňatí Huntingtona: „...civilizácie sú smrteľné, avšak rovnako tak i dlhoveké; vyvíjajú sa, prispôbujú a sú najtrvalejším druhom ľudskej pospolitosti... Ríše vznikajú a zanikajú, vlády prichádzajú a odchádzajú, ale civilizácie zostávajú“ (Huntington, 2001, p. 35). Existenciu športu zatiaľ meriame v malých (krátkych) historických jednotkách. Vývinové tendencie a osudy športu ako celku, ale aj jeho, povedzme, súčasných disciplín, majú relatívne krátku historickú existenciu na to, aby sme mohli vysloviť jednoznačný záver o jeho budúcnosti. Rovnako nemôžeme s istotou usudzovať o budúcnosti

jednotlivých športových disciplín. Navyše, ako je známe, úvahy o budúcnosti čohokoľvek v ľudských spoločnostiach v ich civilizačnom priestore sú značne poznačené obmedzeniami nášho súčasného zmýšľania o danom jave.

Naše úvahy o dejinnom a civilizačnom ukotvení športu smerujú k podčiarknutiu jeho ukotvení v kultúrnom aspekte civilizácií. Preto a z toho dôvodu na záver k problematike podstaty (každej) civilizácie môžeme použiť opäť myšlienku Huntingtona. „Po piate, ...civilizácie sú entity kultúrne, nie politické“ (Huntington, 2001, p. 37).

Všeobecná definícia a kritériá civilizácie

Pre vymedzenie pojmu civilizácia sme zvolili nasledovnú encyklopedickú formuláciu problému, v ktorej je vyjadrená spoločná podstata civilizácií a súčasne aj predikcia niektorých civilizačných procesov a pohybov súčasnosti. Civilizácia je súhrnný „pojmem pre hmotné a duchovné prejavy spoločnosti; označuje pôvodne proces vzniku mestských a občianskych spoločností, ktoré sa neopierajú o rodové privilégia, miestne tradície a participované náboženstvo; neskoršie aj súhrn zvykov, schopností, inštitúcií a pravidiel, ktoré takúto spoločnosť charakterizujú... Každá civilizácia je v zásade otvorená, to znamená prístupná každému, kto sa prispôbi jej pravidlá, bez ohľadu na to, odkiaľ pochádza a aké má presvedčenie“ (Dohnalová & Malina, 2006, pp. 100–101). Okrem iného, a chceme na to špecificky upozorniť, sa v definícii civilizácie objavuje poznámka, že ide o stupeň vývoja spoločnosti, ktorý nasleduje po divožstve a barbarstvu.

Väčšina nám známych definícií civilizácie podčiarkuje ich kultúrny aspekt ako podstatný atribút každej historicky známej a prebádanej civilizácie. Pre ilustráciu však chceme poukázať na to, že napríklad politická antropológia s pojmom civilizácia takmer vôbec nepracuje. Dominantné sú pre ňu pojmy politično, politický systém a politická moc. Môžeme usudzovať, že pre politickú antropológiu sa pojem civilizácia spája s pojmom organizácia politického života, rozumej života v polis, v určitej komunite, na jej bazálnej úrovni. Znakmi tejto organizácie spoločného života ľudských komunít sú moc, donucovanie a legitimita moci. Politickým životom sa myslí život človeka v organizačnej jednotke typu štát (samozrejme, v jeho rôznych konkrétnych formách a historických podobách). Usudzujeme, že v súčasnej spoločnosti sú existujúce športové organizácie predmetom záujmu modernej politickej antropológie. Napríklad tá časť

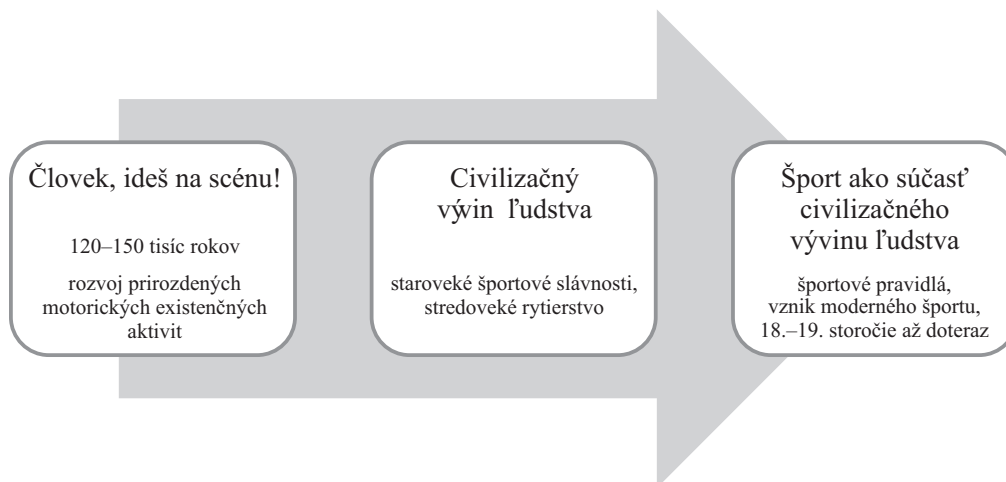
športovej teórie, ktorá sa zaoberá rituálmi v športe sa tým pádom stáva súčasťou politickej antropológie.

V porovnávaní rituálov v športe a v ľudských spoločnostiach však musíme byť obozretní. Rituály vo všeobecnom slova zmysle sú podľa Balandiera posvätné nástroje moci, majú v spoločnosti významnú funkciu, lebo sú nástrojom politického rokovania, sú nástrojom udržania, alebo obnovy vnútornej kooperácie (Balandier, 2000, pp. 60–63). Športový rituál v týchto intenciách pokojne môžeme chápať ako nástroj udržania alebo obnovy vnútornej kooperácie v športovom tíme. Korene športových rituálov teda siahajú hlboko do dejín raných civilizácií. „Kinantropologický fond predstavuje fylogenetické vymedzenie pohybových predpokladov človeka (lezenie, chôdza, beh, skákanie, chytanie, hádzanie, plávanie), z ktorých sa v procese historického vývoja vyvinuli pracovné, bojové, hernozábavné a rituálne činnosti“ (Nemec, 2012, p. 6).

Civilizácie sa v staroveku vyvíjali prirodzeným spôsobom, v súlade s prírodou, živelne, ale aj čiastočne vedome. Civilizačné tendencie súčasnosti sú však

veľmi sofistikované, alebo sú vyvolané sofistikovanou činnosťou (v politike, technológii, v životnom štýle a pod.). V športe spôsobujú urýchľovanie takmer všetkých procesov – v popredí sú predovšetkým merateľné a rekordné športové výkony a prerážanie a posúvanie hraníc ľudských možností. V istom slova význame ide teda v športe o také tendencie, ktoré nekorešpondujú s „ľudskou prirodzenosťou“, ak nie sú dokonca zamerané proti nej.

Aby sme pochopili, a v historickom kontexte posudzovali anatomické ľudské predpoklady pre športovanie, stručne načrtneme niektoré aspekty fylogény. Najstarší príbuzní človeka sa na Zemi objavili pred 7 miliónmi rokov (australopitekovia). Pred 200–150 tisíc rokmi sa objavujú nové moderné ľudské formy (Afrika, neskoršie Blízky Východ a Európa) – Homo sapiens. Anatomicky moderný človek vzniká v Afrike asi pred 200 tisíc rokmi. Je mu vlastná vysoká schopnosť prežiť a adaptovať sa na najrôznejšie podmienky prostredia. Schopnosť adaptácie ľudského organizmu, v športovej oblasti

Obrázok 1. Šport ako civilizačný fenomén.

napríklad na tréningovú záťaž, alebo na podmienky, v ktorých človek trénuje, je jedna z najsledovanejších črt osoby športovca a jedna z podmienok vynikajúceho športového výkonu. Prví jednoznační reprezentanti anatomicky moderného človeka sa objavujú v Afrike asi pred 120–150 tisíc rokmi (Obrázok 1), ale nálezy najstaršieho anatomicky moderného človeka (AMČ) z Hertu v Etiópii sú staré 160 tisíc rokov, aj keď predstavujú archaickú formu AMČ (Bárta & Kovář, 2014, p. 40). Už vtedajší anatomicky moderný človek sa vyznačuje bipednou chôdzou a je prispôbený k dlhým a intenzívnym pochodom krajinou. Sú to predchodcovia dnešných vynikajúcich tamojších afrických bežcov vytrvalcov?³

Šport ako civilizačný fenomén a súčasť civilizácie

Keď sa pohybujeme v uvedenej historickej „matematike“, nutne musíme dospieť k potvrdeniu záveru, že šport je veľmi mladý civilizačný fenomén. Hovoríme však o športe, ktorý je typický pre našu dobu a pre naše súčasné myslenie. Hovoríme o športe, ktorému dávame tiež prívlastok moderný. Niektoré

³V tejto súvislosti chceme pripomenúť, že na majstrovstvách sveta v atletike v Pekingu v roku 2015 zvíťazil bežec so štartovným číslom 420 Ghirmay Ghebreslassie zo štátu Eritrea v čase 2:12:28. Pozoruhodný je na tomto fakte predovšetkým vek víťaza. V danom čase mal 19 rokov. Narodil sa totiž 14. 11. 1995.

konkrétne reality dnešného športu však majú svoju prehistorickú podobu. Je to podobnosť čisto náhodná – hod oštepom lovca historického homo sapiens a sofistifikovaný štýl v hode oštepom v podaní bývalého vynikajúceho oštepára Jana Železného? Z antropologických výskumov vieme, že výroba drevených loveckých oštepov je sofistifikovaná činnosť, o ktorej máme dochované dôkazy staré asi 200 tisíc rokov. Podobné analógie nachádzame aj v iných formách ľudských pohybových aktivít. Slovenský autor M. Nemeč je v svojich úvahách v naznačenom smere ešte odvážnejší. Aby sme nenarušili základný zmysel jeho myšlienky, uvedieme ju v rozsiahlejšej citácii. „Osvojenie pohybových zručností a rozvoj pohybových schopností priamo podmienovali úspešnosť človeka zvládať každodenné potreby zabezpečenia potravy, ubránenia územia, či odolávania nástrahám prírody. V týchto súvislostiach je možné vysloviť hypotézu o vzniku a význame paleolitickej telesnej výchovy, ktorá, ako dôležitá zložka výchovy človeka, zohrávala dôležitú úlohu už v najstaršom období ľudských dejín. Termín telesná výchova je v týchto historických súvislostiach opodstatnený. Slúži na označenie procesu osvojovania a rozvoja tých pohybových činností človeka, ktorých cieľom bolo nadobudnúť fyzickú zdatnosť, ako predpoklad zvládania pracovných, bojových, loveckých činností, ako aj činností na udržanie zdravia, telesnej krásy, či realizácie hry a zábavy“ (Nemeč, 2012, pp. 6–7).

Podobný názor na túto prehistóriu učenia sa pragmatickým formám telesného pohybu nachádzame aj u iného autora, ktorý sa vyjadruje čiastočne inou terminológiou, ale na druhej strane problém konkretizuje. Štumbauer na tému vznik a vývin telesnej kultúry ako inštitucionálneho javu pre svojich študentov napísal: „Vpočiatkoch existencie ľudstva ako druhu bol život fyzicky veľmi náročný. Telesná kultúra (vtedy hlavne učenie sa telesným zručnostiam) bola rozhodujúcou súčasťou výchovy. V tejto telesnej zložke výchovy dominovali: lokomočné pohyby – chôdza, beh, skok, lezenie, niekedy aj plávanie; pohyby používané pri lovu a v boji – hádzanie kameňmi, kopajú, chytanie predmetov a zvierat, lov, boj a zápas bez zbrane alebo s primitívnym prostriedkom (pästný klin), ovládanie palice a kyjaku, sekanie, strelba z luku. Dôkazy o existencii výchovy k týmto pohybom prinášajú hlavne maľby uhlom na stenách jaskýň a čiastočne aj zvyšky hmotných prameňov“ (Štumbauer, 2014, p. 11).

Dospeli sme teda k premise, že šport je kultúrny fenomén. Čo z toho pre ďalšie uvažovanie vyplýva? Predovšetkým treba vymedziť poňatie kultúry pre

potreby ďalšieho opisu športu ako kultúrneho javu. Jirásek (2005) vidí pri charakteristike kultúry niekoľko možností. „Tretí – a pre nás v tejto chvíli najviac relevantný pohľad je ten, ktorý vníma kultúru ako nesmierne zložitý spoločenský systém, mnohými rôznymi úrovňami previazaný do siete najrozmanitejších vzťahov, ktoré človek rozoznáva ako jednotlivé subsystemy: umenie, právo, náboženstvo, filozofiu, jazyk a pod. Pohybová kultúra je takisto svojbytným kultúrnym subsystemom, združujúcim určité materiálne i duchovné prvky v rámci konkrétneho spoločenského zoskupenia“ (Jirásek, 2005, p. 70). Pohyb, ktorý môžeme spresniť prívlastkom športový je pravdepodobne nosným prvkom subsystemu telesnej kultúry. Do sféry kultúry z oblasti športu však nutne primárne patria aj jeho civilizačné hodnoty – športové pravidlá, športové organizácie, športové podujatia, idea fair play a olympizmu.

Šport je však kultúrnym fenoménom aj v takom zmysle, keď chápeme kultúru zúžene (a tým aj nepresne) ako umenie. V športe, aj v niektorých formách umeleckého prejavu človeka, zohráva významnú úlohu napríklad materiál, z ktorého sa tvoria umelecké a športové artefakty. V športe prináša zmena materiálu športových pomôcok (futbalová lopta, žrd' v skoku o tyči, športová obuv, lode kanoistov...) priam prevratné formy zážitkov a otváranie nových ciest k rastu športových výkonov. V umení má materiál často symbolickú úlohu. Dôstojnosti námetu umeleckého diela zodpovedá „dôstojnosť“ materiálu. V starej antickej gréckej civilizácii sa odporúčalo, aby sochy bohov boli tvorené z mramoru a sochy atlétov z bronzu. To potvrdzuje stabilnú sociálnu pozíciu atlétov v tejto civilizácii.

Doterajšie uvažovanie o kultúrnom aspekte športu sa pokúsime sumarizovať. V akom zmysle chápeme dnešný šport ako kultúrny fenomén? Prvá rovina tohto nazerania na šport chápe šport 19. až 21. storočia ako integrálnu súčasť všeobecnej ľudskej kultúry, ako všeobecný kultúrny artefakt. Vo väzbe na civilizácie môže konštatovať, že v športe prejavujú reálnu funkčnosť všetky kompatibilné znaky dnes jestvujúcich civilizácií, ktorých príslušníci (v tomto prípade predovšetkým športovci a športoví diváci) sa zúčastňujú veľkých (globálnych) športových podujatí. Druhá rovina tohto nazerania na šport posúva do popredia jeho estetické aspekty. V tom prípade sa otvárajú možnosti pri analýze športu a pri jeho obraznej reprodukcii, predovšetkým umenovede a estetike. Dominantnými a zjavnými hodnotami estetických športových disciplín sú tie, ktoré vyvolávajú umelecký prežitok a provokujú

predstavivosť. Týchto disciplín je veľa, ale pre ilustráciu môžeme uviesť krasokorčuľovanie, alebo synchronizované plávanie⁴. Veľmi špecifické postavenie v tejto druhej rovine nazerania na športové disciplíny majú tie, v ktorých je hlavným producentom umeleckého prežitku zviera.

Kultúrna podstata civilizácií sa často zdôrazňuje prostredníctvom toho, čím civilizácia nie je. Ako sme už uviedli, civilizácia sa považuje za postbarbarské a postprimitívne štádium vo vývine ľudstva. Napriek tomu sme pričasto svedkami doslovne barbarských činov jednotlivcov, skupín, alebo spoločností ako predstaviteľov súčasných civilizácií. Ide o animozitu, ktorá nie je typická pre danú civilizáciu, ale jednoducho je nechceným produktom jej kultúry, alebo dokonca môže byť dôsledkom chorej mentality a vôle jednotlivca. Je tomu tak aj v športe, lepšie povedané v niektorých športových disciplínach. V dejinách športu sa pripomína jeho ambivalentný charakter. Vieme, že kultúrne a výchovné poslanie športu je v jadre pozitívne, ale vieme aj to, že šport obsahuje prvky barbarstva. Suma sumárom: „Šport... už vyvolal aj nepríjemný incident, ale v zásade zvyčajne vždy pomohol vyriešiť ne jeden i medzinárodný spor. Vzbudzuje vášeň aj zúfalstvo, hrdosť aj hanbu, no jeho význam pre milióny ľudí na celom svete je vskutku nesmierny“ (Stubbs, 2009, p. 8). História zaznamenáva už celé stáročia akty terorizmu. História športu tiež eviduje v svojich análoch terorizmus. Vôbec sa nechceme dotknúť cti žiadneho športu, ale pre ilustráciu uvedeného môžeme pripomenúť vyčíňanie futbalových ultras – to sú teroristi na tribúnach aj na trávniku. Je pre nich typické terorizovanie normálnych divákov a dokonca v dôsledku ich činnosti aj zranenie detských divákov. Toto športové barbarstvo nemá pôvod v civilizačných rozdieloch⁵. Ide často konfliktné necivilizované akty vnútri danej civilizácie. Niektoré možnosti potenciálne konfliktné situácie medzi civilizáciami na pôde športu naznačíme stručne v nasledovnej časti.

Peripetie vývinu a spolužitia civilizácií – športové aspekty

V minulosti bol šport často zneužitý na realizáciu politických záujmov významných mocenských štruktúr sveta. Ako príklad by sa mohli uviesť okolnosti a priebeh mnohých olympijských hier 20. storočia. Pre krikľavú ilustráciu je možné uviesť tragický incident na Hrách XX. olympiády 1972 v Mníchove. Hry boli, ako je známe, narušené tragédiou, keď bojovníci palestínskej teroristickej organizácie Čierny

september zabili 11 izraelských športovcov a členov olympijského tímu. Vtedy sa tento incident všeobecne neinterpretoval ako konflikt medzi civilizáciami. Žiaľ, aj dnes sa môžeme pozrieť na atmosféru v športe z hľadiska jeho zneužitia rôznymi formami extrémizmu. Súčasný šport sa dostal do zložitej siete súvislostí a závislostí. Popri svojej relatívnej samostatnosti zisťujeme v jeho vývine vplyvy politickej, etnickej a kultúrnej mapy sveta. „Športové prostredie bolo vždy ovplyvnené tak politickým, ako aj hospodárskym a kultúrnym vývojom spoločnosti a všetky zmeny v uvedených sférach spôsobom sebe vlastným nasledovalo“ (Strachová, 2013, p. 7).

Do filozofickej koncepcie športu, ktorú dnes interpretujeme ako univerzálneho ducha športu, však prirodzene prenikajú aj iné ako európske, alebo inak povedané „naše“ civilizačné prvky. Duch športu artikuluje aj iné ako európske kultúrne myšlienky a tradície. Tento jav nazývame pojmom penetrácie, ktoré môžu mať politickú, náboženskú, morálnu a kultúrnu formu, alebo aj biodromálnu podobu⁶. Domnievame sa, že šport 21. storočia sa môže dokonca stať trój-ským koňom tzv. penetrácií extrémistických postojov k medzi civilizačným vzťahom. Je známe, že k uskutočneniu teroristických útokov sa prepožičiavajú osoby všetkých náboženských, kultúrnych, sociálnych, vzdelanostných, profesijných a iných skupín. Akty nepriateľstva sú síce hypotetickou a nepriamou, ale napriek tomu reálnou a pesimistickou prognózou perspektív spojenia športu a politiky, ideológie a náboženstva ako

⁴Prekvapivý pohľad na jeden z modelov behu opisuje v tejto súvislosti Hurych. „Umělecký (kreativní) model je mozaikou obrázků, zvuků, pocitů a zážitků. Ta je více spojena s každodenním tréninkem, než se závodem. Projevuje se také více v modu každodennosti... A v něm může být běh chápán jako umělecké dílo“ (Hurych, 2013, 66–67).

⁵Nasledovný údaj má iba ilustračný význam. Je dobový, podlieha možno rýchlej „skaze“. V danom čase priniesli elektronické médiá nasledovnú informáciu: Krásne gesto Bayernu Mníchov: Utečencom daruje milión eur (03. september 2015, 19:00). Nemecký futbalový klub Bayern Mníchov daruje na pomoc migrantom milión eur a pre deti utečencov v bavorskej metropole zorganizuje tréningový kemp. V ňom dostanú jedlo, futbalový výstroj i hodiny nemčiny. Informovala agentúra Reuters. Futbalisti Bayernu navyše v ďalšom domácom bundesligovom dueli 12. septembra proti Augsburgu prídu na trávnik držiac za jednu ruku nemecké dieťa a za druhú dieťa migrantov „ako symbol pre integráciu utečencov“. „FC Bayern vidí ako spoločenskú zodpovednosť pomôcť utekajúcim a trpiacim deťom, mužom a ženám, podporovať ich a sprevádzať ich po príchode do Nemecka“, povedal šéf Bayernu Karl-Heinz Rummenigge s tým, že klub plánuje aj exhibičný duel v prospech utečencov.

Do Mníchova iba 8. septembra 2015 pricestovalo vlakmi viac ako 2000 migrantov. Transparenty fanúšikov s nápismi „Utečenci vítajte“ a „Vítajte v Nemecku“ bolo uplynulý víkend (začiatok septembra 2015 – pozn. autora) vidieť na takmer všetkých bundesligových štadiónoch a mnohé kluby pozývali migrantov priamo na tribúny („Krásne gesto Bayernu Mníchov“, 2015).

⁶Problém penetrácií určitých kultúrnych prvkov, ktoré do športu vôbec nepatria, sme riešili už skoršie (Oborný, 2010).

atribútov civilizácie. Penetrácie extrémizmu do života spoločnosti prostredníctvom športu majú svoje dejiny, nie sú vôbec niečo celkom nové v živote civilizačných kultúr súčasného sveta.

V tejto súvislosti chceme pripomenúť, že nie vždy je možné zaujať k niektorým aktom priesaku odporu a protestu voči panujúcim poriadkom na športovú pôdu jednoznačný postoj. Na Hrách XIX. olympiády 1968 v Mexico City sa dostali na stupne víťazov aj dvaja čierni americkí atléti. Priamo na mieste zvolili nezvyčajnú formu protestu proti postaveniu svojej rasy v USA a Medzinárodný olympijský výbor ich za takéto správanie vtedy doživotne vylúčil z olympijských hier. Išlo o protest tzv. Black Power (Tommie Smith – 1. miesto a John Carlos – 3. miesto v behu na 200 m, pri preberaní medaile a pri hymne USA zodvihli zaťatú päsť v čiernej rukavici a sklonili hlavu na znak utlačovania černochoch v krajine). Postoje svetovej a športovej verejnej mienky však neboli vtedy jednoznačné. Olympijské hry sú aj naďalej jedným z možných atraktívnych cieľov útokov týchto extrémistických skupín. Preto je potrebné neustále zdokonaľovať komplexný a integrovaný systém zaručenia bezpečnosti olympijských hier a veľkých športových podujatí (Gregor, 2009, p. 186).

Infiltrácia (alias penetrácia) nebezpečných extrémistických politických postojov do športu sa uskutočňuje rôznymi formami, v ktorých má svoje zastúpenie aj terorizmus. Všeobecne sa terorizmus klasifikuje ako nebezpečná vývinová modifikácia extrémizmu. Ak jestvujú príčiny terorizmu, budú sa objavovať aj jeho prejavy. Vieme, že ideológia terorizmu je „zvodná“ a nákazlivá. Terorizmus je neslušná, nemorálna a nečitateľná vojna. Jeho aplikácie sa budú, podľa nášho názoru, objavovať napriek silným bezpečnostným opatreniam na miestach s vysokou koncentráciou ľudí. Takýmito miestami sú veľké športové centrá. Teroristické akty sa veľmi často považujú za hrdinské činy. Tak to vysvetľujú ich organizátori aj uskutočňovatelia. Svetová verejnosť spája terorizmus často s islamským svetom, presnejšie povedané s radikalistickými a fundamentalistickými silami islamu. To je však jednostranný pohľad na problém.

Napríklad problém nezmieriteľnosti civilizácií v minulosti na základe protirečivého náboženského základu spochybnil Pánek (2014, p. 294). Pri opise konfliktov medzi Osmanskou ríšou a panovníckymi dynastiami v Európe na prahu novoveku prišiel k prekvapivému záveru: „Zdanlivo nezmieriteľný civilizačný rozpor sa vo vysokej diplomacii aj v každodennej politickej praxi rozplýval. ... Najvyšší

predstavitelia civilizácií, ktoré vyrastali z náboženských koreňov, veľakrát v rozhodujúcej chvíli odsunuli vieru na vedľajšiu koľaj a dali prednosť pragmatickému riešeniu v záujme zachovania vlastnej moci“ (Bárta & Kovář, 2014, p. 294).

Jeden z najväčších historických civilizačných stretov priniesol vpád Európanov do Ameriky. (Pápeža Františka to dokonca primälo v júli 2015 pri návšteve Bolívie ospravedlniť sa potomkom pôvodného obyvateľstva za krivdy, ktorých sa vtedy katolícka cirkev dopustila na domorodom obyvateľstve.) Hernán Cortéz (v rokoch 1519–1520) dobyl Mexiko a vojensky vyvrátil tamojšiu aztécku civilizáciu. A nielen to, do Mexika z Európy boli zavlečené choroby, ktoré následne totálne zdecimovali obyvateľstvo aztéckej ríše (kiahne, rubeola). Ak by sa podarilo vtedy Európanom „zavliecť“ do Ameriky nejakú športovú disciplínu, bol by to skutočne kultúrny počin. Lenže sa tak vtedy nestalo. Skôr naopak, v kultúre tamojšej civilizácie našli Európania základy niektorých dnešných športových disciplín.

Príčiny a podnety k radikalizmu, pri ktorých stoja v pozadí značné civilizačné rozdiely, reálne existujú. Navyše, pre jeho aktérov nie je problém si tieto príčiny nájsť. Hovorí sa aj to, že človek je osudovo naklonený k agresivite a nepriateľstvu⁷. Aj niektorým športovým disciplinám sa nesprávne prisudzujú fenomény agresivity, animozity a nepriateľstva. V minulosti, v dejinách rôznych civilizácií, sa chápalo nepriateľstvo ako čosi dané, ako samozrejmé, hovorilo sa o nepriateľstve a priori. Pokojný život je možný len v zabezpečených hraniciach, za ktorými je „nepriateľský, barbarský okolitý svet“ (Safranski, 2006, p. 29). Citovaný autor uvádza niekoľko príčin nepriateľstva. V prvom rade je to túžba po moci (moc je neúnavná túžba), alebo odpor proti cudzej moci. Ďalšou príčinou je fylogenetický faktor – „človek je zviera s vedomím“ (Safranski 2006, pp. 30–31). Do tretice je príčinou nepriateľstva vášnivá túžba po odlišnosti – „thymos“. Podľa Platóna a tradície platónskeho uvažovania ide o duševnú silu, ktorá sa prejavuje v odvážnom konaní, ktorým jedinec chce ukázať svoju prevahu a vyznamenať sa; človek prekonáva pud sebazáchovy thymotickou vášňou. „Thymotická vášeň je dokonca schopná pre vystupňovanie života riskovať aj obyčajný život“ (Safranski, 2006, pp. 30–31).

⁷Športové podujatia predstavujú „vynikajúce“ podmienky pre teroristické akcie – veľa ľudí na malom priestore, masmediálna publicita, multikultúrna štruktúra účastníkov, plánovaný charakter podujatia a iné podmienky. Ale aj v samotnom športe sledujeme prvky agresivity, ktoré sú veľmi podobné aktom terorizmu. Tieto prvky ojedinele penetrujú do športu, vo väčšej miere aj bežného občianskeho života.

Pozrime sa na problém z hľadiska súčasnej športovej migrácie. „Prisťahovalci“ do cieľovej krajiny, ako nositelia športového talentu, pochádzajú veľmi často z krajín, kde kedysi z hľadiska evolúcie vznikal človek a kde vznikli zárodky prvých civilizácií. Títo dnešní športovní migranti prinášajú do novej vlasti vynikajúce športové hodnoty a prispievajú tým k výchove ďalších vynikajúcich športovcov. Dnes zväčša pragmaticky asimilujú s kultúrou nového domova a hľadajú si novú podobu identity.

Kde zostala identita športovcov, ktorí opustili svoju vlastnú civilizáciu, alebo pôvodnú národnú kultúru a prišli doslovne do inej civilizácie, alebo väčšinovej národnej kultúry, aby uplatnili svoj športový talent a zabezpečili si svoj životný štandard? Identity sa nemožno zriecť aktom jednorazového rozhodnutia. Opýtajme sa teda, či „išla“ ich identita s nimi? Ale skutočne išla s nimi do krajiny zaslúbenej? Ak áno, potom sa predpokladá, že ich nová vlasť je z hľadiska koexistencie dnešných civilizácií multikultúrna a tolerantná, že v nej prevláda duch multikulturalizmu a umožňuje predstaviteľom rôznych civilizácií žiť „po svojom“, ale spolu. Pokiaľ nie, potom je na mieste otázka, či sú títo športovci schopní, ochotní a odhodlaní prijať znaky novej civilizácie (alebo inej národnej kultúry)? Či sú teda ochotní zmeniť svoju civilizačnú identitu. Už na základe doterajších desaťročia zhromažďovaných skúseností sa však dá predpokladať, že bude narastať ich generačná potreba zachovať si pôvodnú kultúrnu a náboženskú identitu. Asimilácia v tomto procese nie je riešením, lebo asimilácia a identita sú rôzne a niekedy dokonca protirečivé procesy. Doba ešte nedozrela na celosvetovú kultúrne civilizačnú harmóniu. Existuje názor, že nebezpečné konflikty budúcnosti pravdepodobne vziať zo západnej arogancie, islamskej netolerancie a čínskej aserativity (Huntington 2001, p. 213). Domnievame sa, že migrácia športovcov tzv. „nezápadných krajín“ euroamerickej civilizácie za hodnotami materiálneho charakteru do západných krajín bude rovnako poznamenaná týmto javom.

Migrovanie športovcov za výhodnejšími podmienkami pre šport a životnú úroveň má dve strany. Z hľadiska pozitívneho myslenia to môže znamenať žiadenie akulturáciu, obohatenie kultúrnej stránky štýlu života a športovania „domácich“ športovcov. Súčasne to môže znamenať podiel športu ako kultúrneho fenoménu na celospoločenskej akulturácii. Znakom „pozitívnej“ akulturácie je rešpekt a empatia pred znakmi identity určitého kultúrneho spoločenstva, pred jeho hodnotami. Práve týmto sa odlišuje akulturácia od kultúrnej asimilácie.

Hlavné súčasné civilizácie a „ich“ športy

Táto téma je doménou predovšetkým historikov športu. Mnohé fakty o pôvode nižšie uvedených športových disciplín nemožno jednoznačne preukázať. Primárnym cieľom nášho textu je poukázať na procesy akulturácie medzi rôznymi civilizáciami prostredníctvom športu, poukázať na to, aké sú možnosti športu v rozvoji kultúrnej úrovne a rozmanitosti ľudstva. Uvedené športové disciplíny boli, alebo sú zaradené medzi olympijské športy.

Čínska – sumo – má svoj pôvod práve v Číne, kde vzniklo v treťom storočí pred našim letopočtom a do 20. storočia sa uplatňovalo výlučne v Japonsku (Stubbs, 2009, p. 214).

Japonská – džudo – rozvinulo sa v 19. storočí (1882), zakladateľom bol Japonec Džigoro Kano (1860–1932). Džudo vzniklo ako úpolový šport, vychádza z techník džiu-džicu pestovaných stáročia predtým. Karate – rozšírilo sa do sveta v 17. storočí z Okinavy (Stubbs, 2009, p. 218). V súvisi s japonskou civilizáciou môžeme spomenúť aj stolný tenis. Vznik stolného tenisu siaha až do obdobia pred dvoma tisícročiami. Hra sa nazývala gossima a do Európy, z Japonska, ju priniesli Angličania v 80tych rokoch 19. storočia.

Hinduistická – s prípustnou dávkou zjednodušenia budeme hovoriť pri tomto type súčasnej civilizácie o Indii. Napriek tomu, že 80,5 % obyvateľov sú Hindovia, India je tiež domovom tretej najväčšej populácie moslimov na svete (13,4 % obyvateľov). Tradičné domorodé športy sú polo alebo kabaddi (neolympijský šport), ktoré sa hrajú v celej krajine (Wikipédia, 2015a). Iné pramene uvádzajú ako miesto vzniku póla Perziu (Stubbs, 2009, p. 408). Šach a bedminton vraj tiež vznikli v Indii, ale stúpeni perzskej civilizácie by isto v niektorých prípadoch oponovali. Národným športom Indie je pozemný hokej.

Islamská – ťavie dostihy – divácky obľúbený šport, ktorý vznikol pred niekoľkými storočiami v beduínskych kmeňoch. Profesionálne ťavie dostihy sa zvyčajne konajú v severnej Afrike, na Arabskom polostrove (Spojené arabské emiráty, Katar), ale aj v Austrálii. V Perzii vzniklo 600 rokov pred našim letopočtom konské pólo.

Západná – mohli by sme uviesť desiatky športových disciplín. Súčasný moderný šport je z ideového hľadiska dedičom európskej (antickej, židovskej, kresťanskej) kultúry. Podľa Semana (2006) sa moderný šport stal súčasťou celosvetovej kultúry, čo má aj historické pozadie. Vznik moderného športu dávame do súvislosti s Anglickom, ale samotné Anglicko dávame do

širších geopolitických a kultúrnych súvislostí. Preto sú zdroje moderného športu neanglické. Perútka, Marek, Grexa, Kössl, a Reitmayer (1985) k týmto zdrojom zaradil obnovenie (renesanciu) antickej agonistiky a ďalej hry a telesné cvičenia pochádzajúce z anglických kolónií, teda z neanglického prostredia, čím je súčasne povedané z prostredia inej civilizácie.

Latinskoamerická – uvedieme napríklad atlatl (vyslovuje sa ott-lottle, je to aztécke slovo; Aztékovia ním nazývali v 16. storočí zbraň, ktorou poľovali), atlatl si vyžaduje tzv. vrhač, z ktorého sa vystreľujú šípy, oštep a ľahké kopije na terč. V tomto exotickom športe sa kombinujú fyzické nároky z oštepu v atletike a presnosť hádzania šípok (Stubbs, 2009, p. 326).

Lakros alebo staršie (dnes zriedkavo) lacrosse je kolektívny šport pochádzajúci od severoamerických Indiánov. Postupom času sa vyvinuli ďalšie verzie hry. Američania odvodili verziu fieldlakros, Kanadania vymysleli boxlakros. V Česku sa taktiež hrá verzia český lakros, ktorá má svoje špecifiká. Na prvý pohľad sa odlišuje tým, že sa hrá jednoručne. Posledná a najmladšia odvozená verzia je interkros (Wikipédia, 2015b). Seman (2012) vsadil lakros do konkrétnych sociálnych a historických súvislostí ako formu prípravy mládeže v podmienkach patriarchátu.

Pravoslávna (podľa Huntington, 2001) – sambo – má svoj pôvod v bývalom Sovietskom zväze; názov je skratka, ktorá v ruskom jazyku znamená doslovne sebaobrana bez zbrane; vzniklo v 20. rokoch minulého storočia v armádnom prostredí a je kombináciou karate, džuda a tradičných zápasníckych štýlov z Arménska, Gruzínska, Moldavska, Mongolska a Ruska; zakladateľom je Vasilij Oščepkov.

Záver

Dejiny ľudstva, dejiny ľudských civilizácií a dejiny športu sa historicky neprekrývajú. Existencia športu je historicky spätá až s vyššími štádiami civilizačného rozvoja ľudstva. Typická charakteristika športu, vyjadrená modernou terminológiou a dedukovaná z teórie civilizácie, hovorí o športe ako o kultúrnom spoločenskom fenoméne. Táto téza konkrétne znamená téza, že šport je civilizačný fenomén v dvoch aspektoch:

1. Šport, či skôr niektorá jeho disciplína, vznikol na pôde určitej civilizácie v príslušnom historickom období ako určitá prehistorická forma tejto disciplíny. Nesie veľa podstatných znakov príslušnej civilizácie. Ako príklad môže poslúžiť grécko-rímsky zápas alebo telesný športový zápas vôbec.

2. Šport, alebo športové disciplíny, ktorých etiketa a étos, sa opiera o hodnoty fair play, slušnosť, spravodlivosť, rovnosť, priateľstvo, mierumilovnosť a asertivitu. Inými slovami – étos športu odmieta „barbarstvo“ a grobianstvo, napriek tomu, že akceptuje v plnej miere športovú agresivitu. Šport, to je predovšetkým kultúrne koordinovaný pohyb. Prejavy „divožstva“ a „barbarstva“ ako tienisté výstrelky niektorých športových disciplín vysvetľujeme ako predcivilizačný atavizmus pochádzajúci z hĺbín evolúcie človeka.

Súčasný šport chápeme ako kultúrny fenomén v dvoch rovinách. Prvá rovina tohto nazerania na šport chápe šport 19. až 21. storočia ako integrálnu súčasť všeobecnej ľudskej kultúry, ako všeobecný kultúrny artefakt. Vo väzbe na civilizácie v športe prejavujú reálnu funkčnosť všetky kompatibilné znaky dnes jestvujúcich civilizácií, ktorých príslušníci (v tomto prípade predovšetkým športovci a športoví diváci) sa zúčastňujú veľkých (globálnych) športových podujatí. Druhá rovina tohto nazerania na šport posúva do popredia jeho estetické aspekty. V tom prípade sa otvárajú možnosti pri analýze športu a pri jeho obraznej reprodukcii predovšetkým umenovede a estetike.

Problém vzťahu civilizácií a športu obsahuje aj aspekt športovej migrácie. Migrujúci športovci prinášajú do novej vlasti (a často aj do novej civilizácie) vynikajúce športové hodnoty. Dnes zväčša pragmaticky asimilujú s kultúrou nového domova a hľadajú si novú podobu identity. V historicky krátkom čase, kedy sa tento fenomén objavil na športovej scéne, nemožno exaktne potvrdiť, či sa zmenila identita športovcov, ktorí opustili svoju vlastnú civilizáciu, alebo pôvodnú národnú kultúru a prišli doslovne do inej civilizácie, alebo väčšinovej národnej kultúry, aby uplatnili svoj športový talent a zabezpečili si svoj životný štandard. Identity sa nemožno zriecť aktom jednorazového rozhodnutia. Aj problém športovej migrácie treba vidieť z hľadiska koexistencie dnešných civilizácií v intenciách tolerancie a multikulturalizmu. Takéto prostredie umožňuje predstaviteľom rôznych civilizácií žiť „po svojom“. Pokiaľ nie, potom je na mieste otázka, či sú títo športovci schopní, ochotní a odhodlaní prijať znaky novej civilizácie (alebo inej národnej kultúry)? Či sú teda ochotní zmeniť svoju civilizačnú identitu. Už na základe doterajších desaťročia zhromažďovaných skúseností sa však dá predpokladať, že bude narastať ich generačná potreba zachovať si pôvodnú kultúrnu, civilizačnú a náboženskú identitu.

Referenčný zoznam

- Balandier, G. (2000). *Politická antropologie*. Praha: Dauphin.
- Bárta, M., & Kovář, M. (2014). *Civilizace a dějiny. Historie světa pohledem dvaceti českých vědců*. Praha: Academia.
- Dohnalová, M., & Malina, J. (2006). *Slovník antropologie občanské společnosti*. Brno: Akademické nakladatelství CERM.
- Dovalil, J., & Choutka, M. (2004). Sport. In Dovalil, J. a kol. (2004). *Olympismus*. Praha: Nakladatelství Olympia. ISBN 80-7033-871-7.
- Gregor, T. (2009). Terorizmus ako ohrozenie bezpečnosti a životov občanov. In T. Gregor (Ed.), *Šport a spoločenské a humanitné vedy* (pp. 186–195). Bratislava: ICM AGENCY.
- Huntington, S. P. (2001). *Sršet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers.
- Hurych, E. (2013). Umění běhu, běh uměním – od estetiky, přes tělesnost až k uměleckému dílu. In J. Oborný & F. Seman (Eds.), *Estetika tela, telesnosti a športového pohybu* (pp. 62–67). Bratislava: Slovenská vedecká spoločnosť pre telesnú výchovu a šport a Univerzita Komenského v Bratislave.
- Jirásek, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- Nemec, M. (2012). *Vybrané kapitoly zo svetových dejín telesnej výchovy a športu*. Prešov: Fakulta športu PU v Prešove.
- Kasa, J., & Švec, Š. (2007). Šport (encyklopedické heslo). In Kasa, J. & Švec, Š. et al. (2007). *Terminologický slovník vied o športe*. Bratislava: Univerzita Komenského.
- Krásne gesto Bayernu Mnichov. (2015). *Pluska*. Retrieved from <http://www.pluska.sk/sport/futbal/krasne-gesto-bayeru-mnichov-utecencom-daruje-milion-eur.html>
- Oborný, J. (2010). The penetration of fundamentalistic principles through sport in conditions of globalization. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 48, 30–34.
- Pánek, J. (2014). Velký encounter. Setkávání a střetávání civilizací na prahu novověku (1450–1789). In M. Bárta & M. Kovář (Eds.), *Civilizace a dějiny. Historie světa pohledem dvaceti českých vědců* (pp. 281–323). Praha: Academia.
- Perútka, J., Marek, J., Grexa, J., Kössl, J., & Reitmayer, L. (1985). *Dejiny telesnej kultúry*. Bratislava: SPN.
- Richter, M. (2015). *Pierre Coubertin: Ode Au Sport*. Retrieved from <http://muzeum sportu.sk/wp-content/uploads/2010/10/%C3%93da-na-%C5%A1port.pdf>
- Safranski, R. (2006). *Kolko globalizácie unesie človek?* Bratislava: Kalligram.
- Scruton, R. (1989). *Slovník politického myšlení*. Brno: ATLANTIS a ECL.
- Seman, F. (2006). Moderný šport a moderný olympizmus. In J. Kasa & Š. Švec (Eds.), *Štruktúra poznatkovej bázy vied o športe* (pp. 256–263). Bratislava: Univerzita Komenského a Fakulta telesnej výchovy a športu.
- Seman, F. (2012). *Milníky svetového športu*. Bratislava: Slovenský olympijský výbor.
- Strachová, M. (2013). *Sport a Český svaz tělesné výchovy po roce 1989*. Brno: Masarykova univerzita.
- Stubbs, R. (2009). *Kniha športov*. Bratislava: Ikar.
- Štumbauer, J. (2014). *Soubor vybraných přednášek ze světových dějin tělesné výchovy a sportu*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.
- Wikipédia (2015a). *India*. Retrieved from <https://sk.wikipedia.org/wiki/India#Demografia>
- Wikipédia (2015b). *Lakros*. Retrieved from <https://sk.wikipedia.org/wiki/Lakros>

Cultural-civilizational peripety in the development of sports

Background: By studying various sources, we can assume that the history of mankind, the history of civilizations and historical existence of sport are not historically overlapped. The origins of civilization and the beginnings of sports in human existence are far from each other. History of sport is part of the higher stages of civilization development of humankind. **Objectives:** The object and purpose of our qualitative research and comparative thinking is the search of context of sport especially in the context of civilization (civilized) and cultural stage of mankind. **Methods:** The essence of the methodology of this article is a qualitative research. It is applied analysis of the texts and documents, which discloses the essence of civilization and label exploratory trial, which defines sport as part of civilizations. **Results:** The emergence of civilizations and the emergence of sport are relatively two independent historical processes. The existence of sport is historically linked to the higher stages of civilization development of humankind. A typical characteristic of sport as deduced from the theory of civilization speaks of sport as a cultural and social phenomenon. This argument implies in particular the thesis that sport is a civilization phenomenon in two aspects: (1) Sports, or rather some of its discipline, originated on the base of particular civilization in its historical period as some prehistoric form of this discipline. It carries many essential symbols of this particular civilization. (2) Sports disciplines which etiquette and ethos are based on the values of fair play, decency, justice, equality, friendship, peacefulness and assertiveness refuse “barbarism” and ribaldry, despite the fact that they fully accept aggressiveness of sport. Sport is primarily a cultural coordinated movement. We explain manifestations of “savagery and barbarism” which are shadowy fads of certain sports disciplines as precivilization atavism coming from the depths of human evolution. **Conclusions:** We understand current sport as a cultural phenomenon in two dimensions. The first dimension is sport from 19th to 21st century, as an integral part of universal human culture, as a general cultural artefact. In connection with the civilization, there are all compatible features of today existing civilizations showed in sport. The second dimension of viewing the sport shifts to the forefront its aesthetic aspects,

its imagery and ability to experience as domains of fine arts and sports aesthetics. The problem of current relationship between civilizations and sport also includes the sports aspect of migration. Migrating athletes bring to the new homeland (and often to another civilization) excellent sport values and they are largely pragmatically assimilated into the culture of a new home and are seeking a new form of identity. In a historically short period of time when this phenomenon appeared in the sports scene, it cannot be exactly confirmed that the identity of migrating athletes who left their own civilization or original national culture, is actually changing. The problem of sports migration has to be seen in terms of coexistence of civilizations along the lines of tolerance and multiculturalism today. However, on the basis of previous decades of accumulated experience, it is assumed that the generational need to preserve native culture, civilization and religious identity will increase.

Keywords: sport, culture, civilization, civilizational identity, acculturation